

HOOG BEGAAFDHEID SPECIAL

Wat kwamen zij tegen op hun pad? Wat of wie heeft hen het meest geholpen? Waar hadden zij het meest behoefte aan?

Onderwijs | Zorg | Jeugd
met andere
ogen

Voor deze special over hoogbegaafdheid sprak Met Andere Ogen met zes ervaringsdeskundigen (en soms ook met hun ouders). De meesten van hen hebben het moeilijkste achter de rug en hebben een plekje gevonden op een opleiding, in werk, of een tijdelijke leerplek waar ook zij hun talenten ontwikkelen kunnen. Wat kwamen zij tegen op hun pad? Wat of wie heeft hen het meest geholpen? Waar hadden zij het meest behoefte aan? Voor Rudi van 7 moet het nog beginnen. Haar belangrijkste vraag op dit moment: 'Wanneer begint het nou? Wanneer leer ik iets wat ik nog niet weet?'

Deze special kwam tot stand op initiatief van Astrid Ottenheym, bestuurder van samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs Noord-Kennemerland. Zij schreef de inleiding, maakte de selectie van leerlingen van wie wij hier hun verhaal noteren, en nodigde daarnaast enkele hoogleraren uit om te reflecteren op deze verhalen.

Met deze special hoopt Met Andere Ogen een bijdrage te leveren aan het gesprek over de specifieke leer- en ontwikkelbehoeftes van een groep kinderen van wie we meestal denken: die redden het wel. Meestal is dat ook zo. Bijvoorbeeld met hulp van groeiend aantal leraren die zich wél kunnen verplaatsen in wat deze leerlingen nodig hebben. Maar meestal doen ze het op eigen kracht. Wij hopen dat hun verhalen u kunnen inspireren met andere ogen naar ze te kijken, zodat we het uiteindelijk anders gaan doen, en anders gaan organiseren. Veel leesplezier gewenst!

Inhoud

Inleiding	04
<i>Anders zijn betekent dat je de wereld iets unieks te bieden hebt</i>	
Door Astrid Ottenheim	
Hoogbegaafdheid inclusief – of liever apart?	6
<i>Zes 'hoogbegaafden' aan het woord over hun weg door het onderwijs:</i>	
• Teun (15) en Paul (58) uit Kerkrade	6
• Belina (15) uit Heerhugowaard	9
• Jos (18) en Dirk (18) uit Alkmaar	11
• Rudi (7) uit Alkmaar en haar hoogbegaafde zussen	14
“Je gaat het pas zien als je het doorhebt”	10
Reflectie door Lianne Hoogeveen	
“Het goede doen, ook in de ogen van het kind”	13
Reflectie door Anouke Bakx	
Hoogbegaafdheid en de Zes werkzame elementen	16
Met Andere Ogen kijken en doen	
Goed idee	18
Een gedicht van Arie de Bruin	

Inleiding

Anders zijn betekent dat je de wereld iets **unieks** te bieden hebt

Door Astrid Ottenheym

In deze special willen we aandacht vragen voor kinderen die hoogbegaafd zijn en die niet altijd het onderwijs krijgen dat hen tot bloei brengt. Deze portretten laten zien hoeveel impact het op je welbevinden en ontwikkeling heeft als je niet gehoord, gezien, begrepen en erkend wordt. De verhalen laten zien dat hoogbegaafdheid meer is dan een IQ van 130 en hoger. Er zijn grote verschillen tussen hoogbegaafden, verschillen in talenten, persoonlijkheid en de situatie waarin ze opgroeien. Elke stereotypering doet deze kinderen tekort. Het gaat in elk geval om kinderen met een groot potentieel. Vaak zijn zij zeer creatief, autonoom en sociaal gevoelig en hebben zij veel belangstelling voor grote vraagstukken. Zeker voor hen geldt dat zij baat hebben bij een aanpak die hen voedt en uitdaagt. Gelukkig weten steeds meer onderwijsprofessionals wat hoogbegaafden nodig hebben. Maar waarom lukt het dan nog te vaak niet?

Een ander perspectief

Wat als we school en onderwijs eens bekijken vanuit een ander perspectief? Van het kind verwachten we dat zij of hij een succesvolle, gelukkige en goede leerling zal zijn. Deze verwachtingen zijn gebaseerd op vele verschillende expliciete en impliciete normen en waarden van net zoveel verschillende mensen op de school als van onderwijsgerelateerde instellingen. Bij het voldoen aan die verwachtingen voelt de leerling dat het in een afhankelijke positie verkeert, dat het heeft te luisteren en te gehoorzamen, want dat wordt er van je verwacht als goede leerling. De volwassene heeft de macht en die bepaalt wat goed is of niet. Als je het zo bekijkt, is leerling zijn geen eenvoudige job. En doe je het niet goed, dan voel je dat met alle emoties en reacties die zo menselijk zijn.

Een inclusiever, uitdagender en warmer onderwijs

Laten we leren van deze kinderen; niet zij zijn het probleem maar het door volwassenen gecreëerde systeem. Er zijn steeds meer kinderen die anders leren, anders zijn en andere dingen nodig hebben. Als we deze kinderen willen helpen, zullen we ons op de oorzaak van de problemen moeten richten: het onderwijs zelf.

Anders zijn betekent niet dat er iets mis met je is en dat je een label nodig hebt. Anders zijn betekent dat je de wereld iets unieks te bieden hebt. Laten we naar kinderen luisteren en hen ondersteunen om hun eigen oplossingen voor hun noden te vinden. Daar kunnen we morgen al mee aan de slag: een inclusiever, uitdagender en warmer onderwijs waaraan alle kinderen meedoen, ook kinderen met een IQ van 130 of meer.

Deze special van Met Andere Ogen wil bijdragen aan de dialoog om een beweging te realiseren van bewustwording, anders handelen en anders organiseren. We nodigen jullie van harte uit voor het gesprek dat zo hard nodig is, want:

Je zal maar...

- niet gehoord en gezien voelen,
- steeds moeten herhalen wat je allang weet en kent,
- een hele dag alleen dat mogen leren wat een ander vindt dat je moet leren,
- interesse hebben in grote vraagstukken of andere zaken maar je mag die niet leren,
- telkens te horen krijgen: jij mag het alleen doen, want jij bent slim,
- je niet gewaardeerd voelen,
- gezien worden als een moeilijk geval,
- je een vreemde eend in de bijt voelen,
- je eenzaam, niet begrepen en of mislukt voelen,
- horen dat volwassenen zeggen dat ze niet weten wat ze met je aan moeten en dat je weg moet,
- de hele dag hard werken om jezelf aan te passen aan wat je denkt dat anderen van je verwachten,
- je stem willen laten horen en je krijgt daar geen ruimte voor,
- dit kind zijn die dit meemaakt...

Op naar een inclusief onderwijs waar ieder kind zich gezien, gehoord en erkend voelt!
Namens de redactie van deze uitgave en Aanpak Met Andere Ogen.

Astrid Ottenheym,
*Ambassadeur van Met Andere Ogen
bestuurder van PPO-NK en
PhD onderzoeker Radboud Universiteit
'Perspectiefwisseling van leerkrachten
in het omgaan met moeilijk gedrag'.*

Hoogbegaafdheid inclusief – of liever **apart?**

Zes 'hoogbegaafden' aan het woord over hun weg door het onderwijs

Voor dit artikel spraken we met zes mensen die vroeger of later in hun leven het stempel 'hoogbegaafd' hebben gekregen, van Rudi (7) tot Paul (58), van Belina tot Teun (beiden 15), en ook Jos en Dirk (18 allebei, en met een vers diploma op zak). Hoe verschillend ze ook zijn, ze hebben veel gemeen: ze ontdekten al heel jong dat ze anders waren, en dat hun 'anders zijn' niet altijd gewaardeerd werd, vooral op school, een plek die er toch voor bestaat om kinderen tot ontwikkeling te brengen.

Juist op school hadden ze het moeilijk, eigenlijk allemaal. Bij de een sloeg de frustratie naar binnen, in onderpresteren en teruggetrokken gedrag, bij de ander vooral naar buiten, bijvoorbeeld in oncontroleerbare woedeaanvallen, maar ze zeggen eigenlijk allemaal hetzelfde: wanneer je kinderen perst in een systeem dat gemaakt is voor gemiddelden, komen de kinderen die niet binnen de gemiddelde bandbreedte vallen in de knel. Voor beneden-gemiddeld presterende kinderen staat een heel pakket aan hulpmiddelen klaar om ook hen over de streep te trekken, kinderen die bovengemiddeld presteren worden nog te vaak aan hun lot overgelaten. Die redden zich wel, is de gedachte. Vaak kwijnen ze dan weg, of proberen met hun gedrag de aandacht te trekken. Zij bloeien pas weer op, zeggen ze, als ze onder gelijken zijn, als ze op hun eigen niveau worden aangesproken, en dingen mogen doen die hén interesseren.

Teun (15) en Paul (58) uit Kerkrade

Neem nu Teun uit Kerkrade. Een nieuwsgierig jongetje was hij altijd. Wilde altijd alles weten. Wat hij niet wist, zocht hij op. Op de basisschool hoefde hij nooit veel te doen. Wat ze daar leerden, wist hij allemaal al. Vanaf groep 6 lieten ze hem daarom maar overgaan naar groep 8. Nog steeds leerde hij niet veel, maar hij dacht dat dat normaal was. Als extraatje mochten de slimmere kinderen een Excel-cursus doen. Teun werkte al met Excel in groep 5. Toen hij op zijn 10e naar het VWO ging, was hij binnen de kortste keren doodongelukkig. Wat doe ik hier, dacht hij, wat leer ik hier, wat heb ik hieraan? Toen hij een jaar later met zijn vader in de rij stond om zijn boeken voor het tweede jaar op te halen, zag zijn vader hoe ongelukkig hij was. Zullen we gaan?, vroeg zijn vader. Teun knikte. Vanaf dat moment volgde Teun zijn eigen weg.

“Mijn onderwijs was veel te leuk!”

Teun had het geluk dat hij een vader had die begreep wat hij doormaakte. Paul zelf is met terugwerkende kracht ook hoogbegaafd. “Alleen heette dat nog niet zo. Het probleem speelde ook minder in mijn jeugd, omdat er toen veel minder prikkels waren. Tegenwoordig is er zoveel informatie beschikbaar dat kinderen die daar gevoelig voor zijn, zichzelf ontwikkelen, zonder dat ze nog een school nodig hebben.”

Totdat hij in 4 vwo kwam, heeft Paul nooit iets hoeven doen om door zijn school te rollen. Ineens moest hij werken om voldoende te halen. Dat was hij niet gewend, en dat lukte dus ook niet. “Daar komt bij dat ik een aandachtsfocus heb van drie seconden. De enige oplossing voor mij was: voor mezelf beginnen. Binnen een dag had ik mijn draai gevonden. Als een Willy Wortel ben ik van alles gaan bedenken. Wanneer ik ergens binnenkom, zie ik binnen drie minuten wat er anders en beter kan. Ik ben me gaan specialiseren in logistieke automatisering en dat sloeg aan. Rond mijn 40e had ik kantoren overal ter wereld.”

Ideeën over onderwijs had hij ook. Toen rond 2005 in Kerkrade een nieuwe campus van start ging en hij de vraag kreeg om mee te helpen, zag hij zijn kans: hij stelde een totaal ander onderwijsconcept voor, met de stad als leeromgeving; leren in en vanuit de praktijk. De stelling van Pythagoras leer je aan de hand van de dodehoekspiegel van een vrachtwagen die je voor laat rijden. En met het project ‘Wat heb je in je Mars’ leer je analyseren hoeveel energie er zit in een chocoladereep en hoe lang je moet hardlopen om die energie te verbranden. Docenten ontwerpen de projecten, vanuit wat de leerlingen boeit. Geen lesboek komt er meer aan te pas. En de leerdoelen worden gewoon gehaald.

Tussen 2005 en 2007 kreeg Paul de kans het concept in de praktijk verder uit te werken. De Inspectie was enthousiast. Maar de schoolbesturen trokken er de stekker uit. “Ik denk dat ze het te bedreigend vonden. Mijn onderwijs was veel te leuk!”

Een tijdje later had Paul al weer wat nieuws bedacht: in een leegstaand pand in het winkelcentrum begon hij met toestemming van de gemeente aan Qeske, “een innovatieve supermarkt waar niets is, totdat jij er iets komt brengen. Dat is het concept: je komt iets

brengen dat je wilt delen. Zo verspreidt het zich. Het trekt allerlei soorten mensen aan met bijzondere talenten. En wat zij weten en kunnen, geven zij graag weer door aan een ander. Vergelijk het met Rembrandt en zijn leerlingen: als je talent had was je welkom en hielp je meteen mee met de meester. Sommigen bleven hun hele leven kwasten schoonmaken, anderen werden zelf een meesterschilder. Maar allemaal werkten ze mee aan de Nachtwacht. Zo werkt het bij Qeske ook. Ik heb er in ieder geval mijn zoon mee gered, en in zijn spoor nog wat anderen.”

Van scholen naar leerplekken

Want Teun heeft bij Qeske zijn draai gevonden. Voor de helft van de tijd staat hij ingeschreven bij Agora in Roermond, voor de andere helft is hij aan het werk in Qeske. De laatste tijd is hij vooral aan het ijzersmeden. Een smid zocht een ruimte, Qeske had plek, en Teun dacht meteen: dit wil ik ook leren. Hij weet nu alles van legeringen, smelttemperaturen van metalen en hoe je een gloeiende klomp ijzer bewerkt tot iets moois. Vooral de creatieve kant spreekt hem aan. “Een mes smeden is niet zo moeilijk, maar een mooi versierd mes, dat is een kunst.” Als hij zelf een school zou mogen oprichten, hoe zou die school er dan uitzien? “Iedereen is verschillend, dat om te beginnen. Voor veel kinderen werkt het huidige systeem denk ik prima. Maar er zou meer diversiteit kunnen zijn, meer ruimte om zelf te ontdekken wie je bent en wat je kunt. Op scholen is dat denk ik lastig te realiseren. Misschien moeten we af van scholen, en in plaats daarvan leerplekken inrichten, met een menukaart aan mogelijkheden waar je uit kunt kiezen, zonder dat je je al heel vroeg vast moet leggen op een bepaald profiel. Zodat je dingen leert, die je zelf belangrijk vindt.”

Belina (15) uit Heerhugowaard

Zou Belina ook tot haar recht gekomen zijn op een school zoals Teun die schetst? Werkt het voor meisjes eigenlijk anders dan voor jongens? Volgens Belina, die na de zomer naar de 4e klas van het gymnasium gaat, zijn jongens meer op zichzelf gericht, meisjes meer op de groep. Meisjes hebben daardoor minder kans om echt vast te lopen, denkt ze. Die zitten gewoon hun tijd uit. De school als dagverblijf, zoals Belina het noemt.

Ze werd met nog twee slimme meiden in een apart groepje gezet, de zogenaamde 'plusklas'. Meestal werkten ze aan eigen projecten, in de gang of in een leegstaand lokaal, omdat ze de leerstof toch al wel beheersten. Begeleiding kregen ze nauwelijks. Ze lieten haar een klas overslaan, maar ook dat hielp niet echt. Wat ze veel liever had gehad, was dat ze op haar eigen niveau mee had mogen doen met de lessen. Dat ze dezelfde stof had mogen doen als waar de klas mee bezig was, maar dan net steeds een paar stappen moeilijker, of verdiepender. Nu werden ze maar wat aan hun lot overgelaten. De juf was hartstikke lief, maar iets geleerd heeft ze nauwelijks op de basisschool. Bovendien hebben ze haar slecht voorbereid op het voortgezet onderwijs.

Ze had nooit iets hoeven doen om goede resultaten te halen, ze kreeg nooit huiswerk en had nooit goed leren plannen. In de 1e klas van het gymnasium ging het dan ook mis. Ineens werd van haar verwacht dat ze aan het werk ging. "Ik kreeg een enorme deuk in mijn zelfvertrouwen", zegt ze nu. "Ik kreeg ineens onvoldoendes en ik had geen idee wat ik moest doen omdat te veranderen. Mijn wereld stortte in." Haar toekomstdroom zag ze in rook opgaan. Al vanaf dat ze het zich herinneren kan, wist ze wat ze worden wilde: chirurg. Ineens leek dat niet meer mogelijk.

Gelukkig herpakte ze zich na de zomer. Ze deed opnieuw de 1e klas en kwam in een klas die beter bij haar aansloot – al was ze nog steeds een van de jongsten. "Voor het eerst had ik het gevoel dat ik met iedereen in de klas bevriend kon zijn. Dat motiveerde enorm." Nog steeds heeft ze moeite met plannen, maar ze kan het nu wel. En nog steeds vraagt ze zich af wat ze moet met de kennis die ze verplicht is tot zich te nemen. Ze wil toch chirurg worden? Wat moet

ze dan met economie, of geschiedenis? Als het je interesseert, kun je die kennis toch ook zelf opzoeken?

Als ze terugkijkt, heeft ze het meeste last gehad van haar eenzame positie op school. Haar klasgenoten waren vaak met heel andere dingen bezig dan zij. Pas op het gymnasium ontdekte ze dat ze niet de enige was. Ze pleit dan ook voor aparte scholen (of klassen) voor hoogbegaafde kinderen. Die kunnen zich dan op hun eigen niveau ontwikkelen onder gelijken. Bang voor een tweedeling is ze niet: "We splitsen kinderen uiteindelijk toch wel, vanaf het voortgezet onderwijs. Je kunt dat het beste dan al zo vroeg mogelijk doen. Bovengemiddeld presterende kinderen geef je dan een betere schoolperiode", is haar overtuiging.

Rudi, Paul, Belina, Teun, Jos en Dirk: zes mensen die een verhaal hebben, hun eigen verhaal. Veel verschillen, en enkele overeenkomsten. Natuurlijk, alle zes hebben ze hoge capaciteiten. Maar de overeenkomst die ons achter de oren moet doen krabben: ze voelen of voelden zich niet of onvoldoende gezien.

Helpt het om ze hoogbegaafd te noemen? Misschien. Ze kunnen het als verklaring gebruiken voor dat wat niet goed gaat. Aan de andere kant scheidt het ook een kloof, tussen hen en de niet-hoogbegaafden. Het scheidt ook verwachtingen: 'Deze persoon is hoogbegaafd, dus...' Het is de vraag of dit ze de ruimte geeft om zich vanuit hun capaciteiten en interesses optimaal te ontwikkelen.

Misschien moeten we de focus verleggen. Ons niet richten op (de problemen van) Rudi, Paul, Belina, Teun, Jos en Dirk, maar op hun omgeving. Wat zou het mooi zijn als leraren, zonder te labelen, kunnen zien dat een leerling iets anders nodig heeft, of iets meer. En dat ze in staat zijn daarop te acteren.

Ieder mens heeft behoefte aan erkenning. Als een leraar net doet of er niks aan de hand is, terwijl een leerling duidelijk de uitdaging mist, en niks leert, kan dat overkomen als 'Het interesseert ze niets', of zelfs: 'Ik doe iets niet goed, want alle andere kinderen doen wel hun best en vinden de les wel interessant. Dus met mij is er iets mis.' Als een leerling dit denkt, is er echt iets fout gegaan. Na de erkenning begint het zoeken: hoe kunnen we ervoor zorgen dat ook jij gaat leren? Volgens de wet hebben kinderen recht op leren, recht op ontwikkeling op het niveau dat bij hen hoort.

Leerlingen hebben het recht om gezien te worden. Maar, om Johan Cruyff nog maar eens te citeren, 'je gaat het pas zien als je het doorhebt'; en om het door te hebben moet je kennis hebben en moet je luisteren; leerlingen met hoge capaciteiten kunnen, als je echt naar ze

“Je gaat het pas zien als je het doorhebt”¹

luistert, vaak goed aangeven wat ze nodig hebben. Maar echt luisteren moet je durven, want wat gaat het opleveren, wat wordt er van je verwacht, en kun je dat wel bieden? Wat jammer, dat er niet geluisterd werd naar Paul. Paul zelf denkt dat het te bedreigend was, en dat kan

ik me goed voorstellen: angst is geen wijze raadgever maar helaas wel vaak een belangrijke drijfveer. De meeste mensen blijven het liefst binnen hun comfortzone, want stel je voor dat je fouten maakt. Wat jammer dat wij wel tegen onze leerlingen zeggen dat ze van fouten

maken kunnen leren, maar ze vervolgens afrekenen op hun prestaties en zelf krampachtig proberen geen fouten te maken, en dus geen risico's te nemen. Dit is geen aanklacht tegen leraren; zij werken binnen een systeem dat van ze verwacht dat ze het zo doen.

Het kan anders. Laten we van scholen de leerplekken maken die ze eigenlijk al pretenderen te zijn; ruimte voor ontwikkeling, ruimte voor het nemen van risico's en dus het maken van fouten, niet alleen voor leerlingen, maar ook voor de leraren. Een ruimte waar leerlingen en leraren elkaar zien, elkaars talenten zien, en die omarmen. Dan hoeven we leerlingen niet meer te labelen als hoogbegaafd, of als niet-hoogbegaafd, maar krijgt iedereen, leerling en leraar, de kans zich verder te ontwikkelen.

Lianne Hoogeveen
*Hoogleraar 'Identification,
Support and Counseling of Talent'
Radboud Universiteit*

¹ Winsemius, P. (2009). Je gaat het pas zien als je het doorhebt: over Cruyff en leiderschap. Uitgeverij Balans.

Jos (18) en Dirk (18) uit Alkmaar

Geen groter verschil dan tussen Jos en Dirk. Jos is dun ('kriek', zoals Dirk het noemt) en weet alles van computers, Dirk is een reus met brede schouders die na de zomer is vertrokken naar Manchester voor het rugbyteam van de universiteit aldaar. Ze kwamen elkaar tegen toen ze een jaar of negen waren, in De Ronde Tafel, de hoogbegaafdenklas van meester Danne, onderdeel van RKBS De Kring in Alkmaar. Die klas was hun redding, zowel voor de teruggetrokken Jos, als voor de extraverte Dirk die wegens zijn woedeaanvallen niet meer op school gehandhaafd kon worden.

Eindelijk gewaardeerd

Eerst het verhaal van Jos. Al op de peuterschool ging het mis: hij kon al behoorlijk tellen, maar volgens de juf konden peuters nog helemaal niet tellen. Jos belandde in de hoek: wat hij kon werd niet gewaardeerd. Hetzelfde maakte hij mee in groep 3, waar hij op zijn vijfde al naartoe mocht. Bij het tellen moest hij ophouden bij 30, omdat dat genoeg was voor groep 3. En zijn antwoorden op het klokkijken werden door de meester keihard fout gerekend, terwijl hij gewoon had opgeschreven dat het vijf over negen was. Negen was het goede antwoord. Alleen de hele uren hoefde je in groep 3 nog maar te kennen.

Vanaf dat moment besloot Jos: ik kan me maar beter gedeisd houden. Hij ging onderpresteren, deed expres zo weinig mogelijk zijn best. Want alles wat hij al wist en kon werd toch niet op prijs gesteld. Hij deed zo erg niet zijn best, dat ze hem in groep 3 wilden laten zitten. Zijn moeder wist dat te voorkomen. In groep 4 begonnen ze door te krijgen dat er misschien iets anders aan de hand kon zijn. Toch duurde het tot groep 6 dat er moest worden ingegrepen. Het ging niet goed met Jos: hij trok zich steeds meer terug in zichzelf en werd zichtbaar steeds ongelukkiger. De intern begeleider had het lumineuze idee om hem in de hoogbegaafdenklas van meester Danne te plaatsen. Daar bloeide Jos op. Eindelijk werd hij gewaardeerd om wat hij kon, in plaats van afgestraft.

“Hij heeft me allereerst van mijn angst voor mannelijke leraren afgeholpen”, vertelt Jos nu. “En ik kon er leren wat ik zelf interessant vond. Dat het een kleine groep was, was ook heel prettig.” Langzaam kreeg Jos weer een beetje plezier terug in zijn leven, en stelde hij zich weer opener op naar zijn omgeving. Groep 8, weer terug in een normale klas, sloot hij af met een mavo/havo-advies. Bewust koos hij zelf voor de mavo. Dan werd er minder van hem verwacht, en kon hij rustig zijn gang gaan. Inmiddels heeft hij zijn mbo-diploma software developer op zak en vervolgt hij na de zomer zijn ICT-studie aan het HBO.

Wat hij door zijn ervaringen nooit goed is kwijtgeraakt, is zijn demotivatie om te leren. “Leraren kunnen echt het verschil maken”, zegt hij. “Als zij de stof interessant maken, wil je wel leren. Boeken heb je daarvoor niet nodig, alles wat je moet weten staat op internet. Je kunt in je lessen daar veel meer gebruik van maken, met filmpjes en andere visuele hulpmiddelen. Het belangrijkste is: interesseert het je? Dan weet je waarvoor je leert.”

“School is maar een dunne basis”

Vindt Jos zijn weg in de ICT-wereld – een misschien wat meer gangbare bestemming voor hoogbegaafde kinderen – Dirk ziet zijn toekomst in de sport: in rugby, of als *mental coach* van atleten. “Ik wil een *game changer* zijn”, stelt hij zijn ambitie.

Daar zag het in groep 5 nog niet naar uit. Dirk dreigde vanwege zijn woedeaanvallen een ‘probleemkind’ te worden. Ouders begonnen te klagen. Men ‘moest iets’ met Dirk. Gelukkig was daar juf Joke en die zag het goed: Dirk kon wel eens hoogbegaafd zijn. Bingo. Ook hij kon naar de hoogbegaafdenklas van meester Danne. Die leerde hem omgaan met zijn woede: weglopen, en pas terugkomen als de woede gezakt is. In diezelfde tijd kwam hij in aanraking met rugby. “Vijftien mafkezen in een team, geen flauwekul, gewoon doorbeuken en een hechte broederschap onderling, dit was wat ik zocht”, vertelt Dirk.

School was voor hem bijzaak. Hij deed zes jaar over zijn havo, maar hij heeft er nooit een fluit voor hoeven doen. “Het interesseerde me nooit. Ik ging naar school omdat het moest, niet

omdat ik er iets aan had. Ik haalde bijvoorbeeld een 4 op een vocabulairetest Engels, terwijl ik me toch al uitstekend kon redden in die taal. Ik had alleen de juiste woordjes niet geleerd. Het onderwijs kan zoveel boeiender zijn! Laat kinderen essays schrijven over zaken die ze boeien, in plaats van ze rijtjes woorden te laten leren. Laat ze hun eigen interesses volgen, met uitdagende projecten over waar ze goed in zijn. Algemene ontwikkeling is ook belangrijk, zeggen ze dan. Maar dat vind ik een zwak excuus. Wat je op school leert, is maar een hele dunne basis onder de piramide van het leven. Je kunt dat ook leren in een cursus van 10 weken. Nu smeren ze het uit over vijf, zes jaar.”

Wat hij treurig vindt, is dat vooral kinderen met de meeste potentie last hebben van hoe het onderwijs is georganiseerd. Zelf redt hij het wel. Hij is sterk, en weet wat hij wil: eerst een studie Sport & Exercise Science in Manchester en rugby spelen op zo hoog mogelijk niveau. En dan die *game changer* zijn die hij worden wil, atleten helpen het beste uit zichzelf te halen. Zoals ook hij het beste uit zichzelf haalt, iedere dag opnieuw. Geheel op eigen kracht.

Elk mens is uniek, met een unieke set van kenmerken, eigenschappen en eigen-wijsheden. Dat geldt ook voor (hoog)begaafde kinderen, adolescenten en (jong) volwassenen. Uit verschillende studies komt naar voren dat de groep van (hoog)begaafden enorm heterogeen is: de verschillen zijn groot. Daarom spreek ik graag van kinderen, adolescenten, of (jong) volwassenen met kenmerken van (hoog)begaafdheid om recht te kunnen doen aan de eigenheid van elke persoon en de diversiteit van 'de groep'.

Die diversiteit van personen met kenmerken van (hoog)begaafdheid komt prachtig tot uiting in de

portretten die beschreven zijn. In deze portretten, van jong tot iets ouder, wordt beschreven hoe deze mensen hun ontwikkelingsweg zochten. Een ontwikkelingsweg die niet vanzelfsprekend is en die binnen de bestaande (school)systemen niet altijd even makkelijk is. Het lijkt namelijk zo te zijn dat hoe meer je afwijkt van het gemiddelde of van de norm, des te minder goed de reguliere systemen 'passen'. In dit kader zijn er best nog wat misconcepties of vooroordelen over bijvoorbeeld kinderen met kenmerken van (hoog)begaafdheid, zoals 'die komen er vanzelf wel' of 'het is toch fijn als je heel slim bent, want dan kun je makkelijk leren'. Dat is niet zo. Er is heel wat voor nodig om je goed te ontwikkelen en om daadwerkelijk tot leren te kunnen komen. Voor een kind met kenmerken van (hoog)begaafdheid is dat niet anders dan voor andere kinderen: ook zij hebben het nodig om in de zone van naaste ontwikkeling gebracht te worden, zodat ze uitgedaagd worden om tot leren te komen. En daar is instructie en begeleiding bij nodig, net als andere leerlingen dat nodig hebben. Als kinderen alles zelfstandig (zouden) kunnen, dan hebben ze niet geleerd, hooguit hebben ze gepresteerd, door te laten zien wat ze al konden. Jos beschrijft het mooi. Hij geeft aan dat leraren echt het verschil kunnen maken en dat is zo. Dat blijkt ook uit wat Dirk en Jos vertellen over de klas van meester Danne. Meester Danne was in staat om leren (weer) mogelijk te maken en zelfs leuk te maken! Waarschijnlijk werkte

Het goede doen, ook in de ogen van het kind

meneer Danne vanuit een pedagogisch sensitieve basishouding. Bij pedagogische sensitiviteit gaat het erom om het goede te doen, op het juiste moment, ook in de ogen van de leerling². Dat is voor mij een belangrijke kern van goed onderwijs: zien wat een kind nodig heeft en het goede doen, ook in de ogen van het kind. Voor kinderen met kenmerken van (hoog)begaafdheid betekent dat dat er goed gekeken moet worden naar de educatieve behoeften

en het ontwikkelingspotentieel, en dat daar goed bij aan wordt gesloten. Zo'n goede aansluiting draagt ook bij aan een positief welbevinden van het kind. Iets waar in de portretten vaak veel spanning op was komen te staan.

Voor het onderwijs hebben we pedagogisch sensitieve leraren nodig die – in de context van de portretten – kenmerken van (hoog)begaafdheid goed en tijdig kunnen *herkennen*, die de begaafdheid en het ontwikkelingspotentieel *erkennen* en vervolgens goed kunnen *verkennen* wat nodig is om een kind optimaal in de ontwikkeling te begeleiden. Zo kan een leerkracht een kind (opnieuw) aanzetten tot *leer-kracht*, want als een kind met kenmerken van (hoog)begaafdheid in een krachtige leeromgeving gebracht wordt, dan kan een kind optimaal tot bloei komen. En dat hebben we nodig. Deze kinderen, de volwassenen van de toekomst, kunnen bijvoorbeeld de *game changers* zijn in het leven van anderen met kenmerken van (hoog)begaafdheid. Juist omdat ze het zo goed begrijpen. Als we de krachten bundelen vanuit onderwijs, wetenschap, beleid en ouders dan kunnen we met elkaar het goede doen, ook in de ogen van het kind.

Anouke Bakx

Bijz. hoogleraar Begaafdheid & lector Goed leraarschap,

Goed leiderschap

² Van Manen, M. (2014). Weten wat te doen wanneer je niet weet wat te doen: pedagogische sensitiviteit in de omgang met kinderen. Nivoz.

Rudi (7) uit Alkmaar en haar hoogbegaafde zussen

Voor Rudi moet het allemaal nog beginnen. Zij heeft één voordeel: twee hoogbegaafde zussen gingen haar voor. Haar ouders weten dus zo'n beetje wat er mogelijk is, en vooral: wat niet. En ze weten ook: bij ieder kind komt hoogbegaafdheid op een andere manier tot uiting.

Rudi's oudste zus, die in groep 1 al een spreekbeurt hield over dieren op de savanne, werd in groep 6 depressief. Niemand wist wat er aan de hand was. Totdat Ingrid, haar moeder, vroeg: wil je misschien naar groep 7? Haar gezicht brak open: kan dat dan? Hoewel ze eerder al een klas had overgeslagen, werkte de school mee, en sindsdien ging het weer goed. Ze was ondervoed geweest. Ze had een enorme honger naar kennis, maar wat ze kreeg wist ze allemaal al. Ze is nu 14 en zit inmiddels in de vijfde klas van het VWO.

Bij Rudi's tweede zus ging het heel anders: die gedroeg zich op school als een engel, maar thuis was ze onhandelbaar. Om alles maakte ze ruzie. Na een test bleek: ook zij was hoogbegaafd. Vooral haar verwerkingsnelheid was bovengemiddeld hoog. Ze verveelde zich op school: waarom vertelt de juf altijd tien keer hetzelfde? Op school kwam haar frustratie er niet uit, ze paste zich aan. Wel ging ze steeds meer onderpresteren. In de loop van groep 6 greep haar moeder in: samen met een andere ouder namen ze het initiatief tot een hoogbegaafdenklas, de Trimaran op RKBS De Driemaster in Alkmaar. "Vanaf dat moment ging het thuis ook veel beter", vertelt Ingrid. "Eindelijk was ze onder gelijken en werd ze geprikkeld op haar niveau. Ze leerden daar schaken, ze kregen kookles en deden allerlei uitdagende spelletjes. Inmiddels is ze 12 zit ze in de tweede klas havo/vwo van de Vrije School en gaat het prima met haar."

Leerhonger

Gestimuleerd door haar zussen, had Rudi enorm veel zin om naar school te gaan. Jammer genoeg mag dat pas als je 4 jaar bent. Eerst naar de peuterschool dan maar, Rudi kon niet wachten. Daar klapte ze helemaal dicht: wat ze moest doen, paste totaal niet bij wat ze nodig had. Was je bijvoorbeeld net lekker bezig met een bouwwerk, dan moest je stoppen om in de kring je fruithapje te gaan eten. Al snel werd Rudi er doodongelukkig. Dan toch maar de basisschool proberen. Bij uitzondering mocht ze daar beginnen toen ze 3 jaar en 4 maanden was. Sociaal bleek ze een behoorlijke tik te hebben gekregen van haar ervaring bij de peuters: ze sprak nauwelijks en alleen met hulp van haar zussen in de hogere klassen durfde ze stap voor stap weer wat meer van zichzelf te laten zien. Maar door de leerstof ging ze als een speer: Rudi is nu 7 jaar, zit in groep 6, en doet met spelling al mee met de stof van groep 7.

“Ik vraag me wel af of dat verstandig is”, zegt moeder Ingrid. “Waarom bieden ze kinderen die wat beter kunnen leren geen extra activiteiten aan, zoals een vreemde taal, muziek of schaken? Nu zijn kinderen als Rudi aan het einde van groep 6 wel zo’n beetje klaar met de leerstof van de basisschool. En dan?”

Net als veel andere ouders en kinderen die te maken hebben met hoogbegaafdheid is ze voorstander van apart onderwijs voor deze groep. “Voor de kinderen zou het in ieder geval een goede oplossing zijn. Ze worden dan voortdurend geprikkeld op hun eigen niveau. Het zijn vaak kinderen met een enorme leerhonger. In het standaard onderwijs voelt het voor hen alsof ze de hele tijd in de wachtkamer zitten: wanneer begint het nou? Wanneer leer ik iets wat ik nog niet weet?”

We hebben hiermee wel hét dilemma te pakken rond hoogbegaafdheid. Terwijl de samenleving als geheel, gedreven door internationale verdragen en verschuivingen in wat we maatschappelijk wenselijk vinden, zich meer en meer beweegt richting inclusie, vraagt een specifieke groep juist om een speciale behandeling. Niet omdat hoogbegaafde kinderen zich beter voelen, maar omdat ze het nodig hebben. Ook zij willen zich ontwikkelen naar wat ze in zich hebben. Op hun eigen niveau. Zodat ze zich serieus genomen voelen. Misschien is dat juist wel heel inclusief.

Hoogbegaafdheid en de Zes werkzame elementen

van Met Andere Ogen kijken en doen

Terugkijkend op de portretten van Belina, Dirk, Jos, Paul, Rudi en Teun, en de reflecties van hoogleraren Anouke Bakx en Lianne Hoogeveen, kunnen we een aantal lessen trekken die ons kunnen helpen met andere ogen te kijken naar de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen. We verbinden deze lessen met de zes werkzame elementen zoals deze zijn geformuleerd in de [tweede midterm Met Andere Ogen](#):

1. Gedeelde visie en urgentie onderwijs-zorg-jeugd

Uit de portretten en reflecties blijkt dat er nog een wereld te winnen valt als we vanuit en met kinderen en ouders willen werken. Dit betekent dat we gezamenlijk moeten zoeken naar een gedeelde norm: wat vinden we met elkaar belangrijk? Het vraagt ook een benadering die niet uitgaat van problematiseren en denken in hokjes en labels, om op basis daarvan te komen tot een geschikte aanpak. Het vraagt om een open houding waarbij we de behoeften van jeugdigen centraal stellen om hun potentieel te versterken. Pas dan zien we de jeugdige echt.

2. Cultuur van samenwerken

Het succes van onderwijs wordt bepaald door mensen die samenwerken, mensen die de jeugdige zien en samen vaststellen wat deze nodig heeft, samen mét de leerling, ouders en eventuele andere betrokkenen. Aan de basis daarvan staat vertrouwen en dat is er pas wanneer we de ander oprecht horen, zien en (proberen te) begrijpen. Wanneer een kind zich gezien en begrepen voelt, kan het zich uiten, en is er ruimte voor het bespreken van elkaars verwachtingen. Dit noemen we 'pedagogische kwaliteit'.

3. Regie op de samenwerking op alle niveaus van uitvoering, beleid en bestuur

Binnen inclusiever onderwijs hebben alle kinderen een plek waar zij optimaal tot ontwikkeling kunnen komen, ook hoogbegaafde leerlingen. Deze basisvisie staat centraal in de samenwerking tussen alle partners die betrokken zijn bij het onderwijs en de zorg voor jeugdigen, op ieder niveau. Dit vraagt een *mindset* op alle niveaus die voorgeleefd moet worden en waarbij het duidelijk is wat ieders taken en verantwoordelijkheden zijn. Een heldere regie op de beweging van 'dit lukt ons niet, dus moet de jeugdige naar een passende plek elders' naar 'deze jeugdige hoort hier en wij maken deze plek passend' is hierin onmisbaar.

4. Lerende cyclus: zicht op voortgang

Het creëren van een passende ontwikkelplek voor alle kinderen is een proces van al doende leren, proberen en niet loslaten. Met Andere Ogen heeft ons gestimuleerd om vanuit een meervoudig perspectief te kijken naar wat er beter kan, en iedere dag leren we weer wat bij, totdat we ieder kind een passende ontwikkelplek kunnen bieden. En dan nog blijft er genoeg te leren, vooral van elkaar, iedere dag opnieuw.

5. Faciliterend stelsel

Kinderen met veel potentieel die niet tot bloei kunnen komen vanwege een stelsel dat hen belemmert, in plaats van stimuleert, confronteren ons met ons eigen falen. We hebben een stelsel nodig dat niet in hokjes en labels denkt, maar er alles aan doet dat onderwijs-opvang-jeugd-zorg bijdraagt aan de brede en gezonde ontwikkeling van alle kinderen. Een stelsel dat inzet op de lange termijn, uitgaat van de menselijke maat en investeert in een gezonde en veerkrachtige ontwikkeling van jeugdigen. We hebben een stelsel nodig dat labels en 'statistische normaalverdeling' durft los te laten, en in plaats daarvan het potentieel van ieder mens centraal stelt: wat kun je, in plaats van: wat kun je (nog) niet (goed genoeg)? We kunnen daar vandaag al mee beginnen.

6. Werken in één ecosysteem

De voorbeelden uit deze special laten zien dat wanneer de gebaande paden niet jouw weg zijn, je vaak alleen komt te staan als kind en ouder. Jeugdigen denken dan: er is iets mis met mij, ik voldoe niet. Vaak ziet de omgeving je niet en sluit je uit, niet uit onwil, wel uit onmacht. Terwijl de oplossing zo voor de hand ligt: 'It takes a community to raise a child'. Breng het hele ecosysteem rond het kind samen en ga om het kind heen staan. Ouders en jeugdigen hebben een gemeenschap nodig die hen steunt als ze dat nodig hebben, die meedenkt en vanuit een warm hart nooit loslaat, ook niet als het soms eens moeilijk is. En die gemeenschap, die zijn we met elkaar.

GOED idee

Meester
waarom moet dit
waarom moet ik dit leren?
die vraag werd mij gesteld
wel honderd keren.

geen idee
maar ga het maar proberen
het is misschien belangrijk
voor als je gaat studeren.

Meester
waarom moet dit
waarom moet ik dit weten
is dit voor de CITO?
of hoe dat ook mag heten?

geen idee
maar t is om jou te meten
en daarna mag je alles
natuurlijk weer vergeten.

Meester
waarom moet dit
is dat ook voor later
is het hele leven
eigenlijk top-theater?

Goed idee
jij stelt de juiste vraag
doe die toets maar weg
dan gaan we leren voor vandaag!

(uit: Arie de Bruin, *Vergeet het kind niet, als je de wereld wilt verbeteren*,
Janusz Korczak Stichting, uitgeverij Levendig Uitgever, 2018)

Onderwijs | Zorg | Jeugd
met andere
ogen

Aanpak Met Andere Ogen is geïnitieerd door de coalitie Onderwijs - Zorg - Jeugd.

aanpakmetandereogen.nl

E-mail: metandereogen@vng.nl

© Met Andere Ogen, 2021

Tekst en redactie: **Astrid Ottenheim** en **Richard Stuivenberg**

Fotografie: **Silvia Koning**

Vormgeving: **Duncan Baumbach**, [Wit Communicatie](#)